

Μακεδονικά

Τόμ. 1

Αναστασίου Κ. Ορλάνδου, Βυζαντινά μνημεία της Καστορίας. Αθήναι 1939. Σελ. 215, μεθ' 144 εικόνων εντός του κειμένου και ενός παρενθέτου πίνακος.

Α. Σ.

doi: [10.12681/makedonika.9253](https://doi.org/10.12681/makedonika.9253)

Copyright © 2016, Α. Σ.

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σ. Α. (2017). Αναστασίου Κ. Ορλάνδου, Βυζαντινά μνημεία της Καστορίας. Αθήναι 1939. Σελ. 215, μεθ' 144 εικόνων εντός του κειμένου και ενός παρενθέτου πίνακος. *Μακεδονικά*, 1, 565–567.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9253>

Δημητρίου Μισυρλή, *Ἡ συμμετοχὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἱερὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821.* Θεσσαλονίκη 1937. Σελ. 58.

Ἡ ἱστορία τῆς Μακεδονίας τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν τοιούτων ἤρχισε νὰ προσελκύῃ τοὺς μελετητάς, τοὺς φιλοδοξοῦντας νὰ μελετήσωσι τὴν σημαντικὴν αὐτὴν διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν ἐποχὴν καὶ νὰ συμπληρώσωσι τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐν ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀναφερομένων βιβλίων εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τύπον διαλέξεως ἀνωτέρω ἐργασία τοῦ Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως κ. Δημ. Μισυρλή, ἡ ὁποία, ἀπευθυνομένη εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν συμβολὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν ὑπὲρ ἔλευθερίας ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Πραγματικῶς πρόκειται περὶ μελέτης εἰς τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὴν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν τοῦ συμπατριώτου του Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ προστάτου τῆς Μακεδονίας κατὰ τὰς κρίσεις ἐκείνας διὰ τὸ ἔθνος περιστάσεις, τὴν τιτάνειον προσπάθειάν του διὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ἐπικράτησιν, συγχρόνως δὲ περιγράφει τὰ δραματικὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ διαδραματισθέντα ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Κατόπιν ἐξιστορεῖ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ναουσαίου Ζαφειράκη, τοῦ Βεροιώτου Γέρω Καρατάσου, τοῦ Βοδενιώτου Ἀγγελῆ Γάτσου, τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ναούσης, τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν καὶ τὴν τραγικὴν ἄλωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς.

Τὴν ἑκδοσιν πλουτίζουν διάφοροι εἰκόνες ὡς ἡ τοῦ ἐμβλήματος τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας τῆς Ναούσης, τῆς εἰκόνος τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, τοῦ χωρίου Ἑμμ. Παπᾶ (πρῶην Δόβιστα) γενετείρας τοῦ Παπᾶ, τοῦ ἡρωϊκοῦ Πολυγύρου Χαλκιδικῆς, τοῦ ἱστορικοῦ καταρράκτου Ἀραπίτσα τῆς Ναούσης καὶ τῆς ἱστορικῆς τοποθεσίας Κιόσκι Ναούσης. Ἐν τέλει ὑπάρχει δισέλιδος χάρτης, εἰς τὸν ὁποῖον σημειοῦνται τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ ἐπαναστατικοῦ σχεδίου Ὑψηλάντου — Κασομούλη καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κέντρα τῆς Μακεδονίας.

Ὁ κ. Μισυρλῆς μᾶς δίδει μίαν συνοπτικὴν μέν, ἀλλὰ ἐναργῆ καὶ παραστατικὴν περιγραφὴν τῶν γεγονότων ἐκείνων, ἀπηλλαγμένην τοῦ φόρτου τῶν σημειώσεων καὶ παραπομπῶν, χρήσιμον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἱστορικῆς ταύτης περιόδου.

ΕΥΑΓΓ. ΣΤ. ΤΖΙΑΤΖΙΟΣ

Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου, *Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Καστορίας.* Ἀθῆναι 1939. Σελ. 215, μεθ' 144 εἰκόνων ἐντὸς τοῦ χειμένου καὶ ἐνὸς παρενθέτου πίνακος.

Ἡ σημερινὴ Καστορία εἶναι μία τῶν ὀλίγων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν ἀκόμη ζωηρὸν τὸν βυζαντινὸν χαρακτῆρα των. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πυκνοκτισμένα σπίτια προβάλλουν ἀναρίθμητοι, μικροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ναοὶ βυζαντινοὶ καὶ ὑστερώτεροι, ἡ ἴδρυσις ἢ ἡ διακόσμησις τῶν ὁποίων

ώφειλετο εἰς τὴν εὐλάβειαν ἄλλοτε μὲν ξενιτευμένων Καστοριανῶν ἢ ἐξορίστων ἀρχόντων τῆς πρωτευούσης Κωνσταντινουπόλεως — χρησιμεύοντες ὡς παρεκκλησιαστικὰ οἰκογενειακὰ, ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ πλῆθος τῶν — ἄλλοτε δὲ τῶν κατοίκων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς συνοικίας, ἢ τέλος ὁλοκλήρου συντεχνίας. Οἱ πολυάριθμοι οὗτοι ναοὶ ἀποτελοῦν συγχρόνως ἐπίτομον ἱστορίαν τῶν τυχῶν τῆς πόλεως ἰδίως κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

Παρά τὸ πλῆθος ὅμως τοῦτο τῶν ἀρχαιολογικῶν βυζαντινῶν καὶ ὑστερωτέρων μνημείων καὶ τῆς μεγάλης τῶν σημασίας ἐλάχιστα σχετικῶς ἐγράφησαν περὶ τῆς τέχνης τῶν μέχρι τοῦδε. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἀ. Ὁρλάνδος, ἐπὶ τριετίαν ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῶν μνημείων τῆς Καστορίας, ἔφερεν εἰς τὴν δημοσιότητα πρὸ ἔτους τὰ πορίσματα τῆς συστηματικῆς αὐτοῦ ἐρεύνης. Ὁ κ. Ὁρλάνδος κατεμέτρησεν, ἐσχέδιασε καὶ ἠρεύνησε πάντα τὰ μνημεῖα τῆς Καστορίας, ἐξήτασε τὰ ἀρχιτεκτονικὰ, διακοσμητικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ στοιχεῖα ἐνὸς ἐκάστου μνημείου καὶ τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συνόλου αὐτῶν. Ἡ ἐξέτασις δὲ αὐτῆς τῶν μνημείων ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν μνημείων — κατὰ τὸ ἐφικτόν — ἢ δὲ ἔκτασις τῆς ἐρεύνης ἐκάστου ἐξαρτᾶται, ὡς εἶναι φυσικόν, ἀπὸ τὸ ἀρχιτεκτονικόν του ἐνδιαφέρον καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν σωζομένων ἐν αὐτῷ τοιχογραφιῶν, ὡς εἶναι αἱ τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων, τῶν Ταξιάρχων, τοῦ Ἀγ. Στεφάνου, τῆς Κουμπελίδικης καὶ τινων ἄλλων.

Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Καστορίας κατὰ τὸν κ. Ὁρλάνδον παρουσιάζονται ὡς εἰς μικτὸς ἢ διάμεσος τύπος μεταξὺ ἀνατολικοῦ καὶ ἐλληνιστικοῦ. Πλὴν μιᾶς ἐξαίρεσεως παρουσιαζούσης τὴν τρουλλαίαν τρίκογχον διζτάξιν (Κουμπελίδικη), πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι τῆς Καστορίας ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμφανίζουσι τὸν τύπον τῆς βασιλικῆς τρικλίτου μὲν διὰ τὰς παλαιότερας ("Αγ. Ἀναργυροί, Ταξιάρχης, "Αγ. Στέφανος) μονοκλίτου δὲ διὰ τὰς μεταγενεστέρας (σ. 145).

Αἱ σωζόμεναι τοιχογραφίαι τοῦ μὲν 11ου αἰῶνος (λείψανα μόνον) παρουσιάζουν τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς ταύτης, τοῦ δὲ 12ου καὶ 13ου αἰῶ. παρουσιάζουν ἐκτέλεσιν ἐπιμελεστέραν. Νέαν ἀκμὴν καὶ ἀνθῆσιν τῆς τέχνης μαρτυροῦν τὰ μνημεῖα κατὰ τὸ δευτερόν ἡμῖς τοῦ 13ου αἰῶ. καὶ τὸ πρῶτον τοῦ 14ου. Καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὑπὸ τῶν Σέρβων κατοχῆς ἀπὸ τοῦ 1331 - 1380 ἡ εἰκονογράφησις τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιάρχων, ὡς καὶ ἄλλων ναῶν γίνεται ὑπὸ Ἑλλήνων τεχνιτῶν καὶ κατὰ καθαρῶς βυζαντινὴν νοοτροπίαν. Τὰ δείγματα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 14ου αἰῶ. παρουσιάζουν εἰς τε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἐνδύματα τὴν μαλακὴν ἐκείνην διαβάθμισιν τῶν τόνων, ἣτις εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν τέχνην τῶν Παλαιολόγων. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ τέλους τοῦ 14ου αἰῶ. μαρτυροῦν περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν ζωγράφων τῆς Καστορίας εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν, ἣτις ἤνθησεν εἰς τὰ Βαλκάνια κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου καὶ καθ' ὅλον τὸν 15ον αἰῶνα (σ. 195).

Κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας (16ον καὶ 17ον) διατηρεῖται μὲν ἡ συνέχεια τῆς παραδόσεως, εἰσάγονται ὅμως καὶ στοιχεῖα δάνεια ἐκ τῆς τέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως ("Αγ. Ἀλύπιος, "Αγ. Ἀπόστολοι). Τώρα συναντῶμεν καὶ εἰκονογραφικοὺς τύπους καὶ τεχνοτροπίαν ἐπηρεαζομένην προφανῶς ἐξ Ἀγίου Ὁρους (σ. 195).

Ἐκτὸς τῶν σπουδαιότερων 31 ναῶν τῆς Καστορίας μνημονεύει ὁ κ. Ὁρλάνδος καὶ ἑτέροισι 28 μικροῖς, οἱ ὅποιοι δὲν παρουσιάζουν μὲν ἐνδιαφέρον τι, διασώζοντες ὅμως τοιχογραφίας, εἴτε φορητάς εἰκόνας, εἴτε ξυλόλυπτα ἀντι-

κείμενα, εἴτε ἐπιγραφάς (σ. 180-186). Εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου τούτου μνημονεύει ἐπίσης καὶ τὰς δύο μακρὰν τῆς πόλεως ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀκτῇ τοῦ ἀκατοικήτου ἐγκαρσίου βουνοῦ τῆς χερσονήσου ἐκκλησίας, τὴν τῆς Παναγίας Μαυριώτισσας καὶ τὴν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Διὰ τὴν συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα τῆς παλαιᾶς Καστορίας ὁ κ. Ὁρλάνδος ἐξετάζει ἐπίσης «τὰ ἀρχοντικά καὶ τὰ νοικοκυρόσπιτα» τῆς Καστορίας, τὰ ὁποῖα διέφυγον τὴν ὀλοσχερῇ καταστροφὴν ἢ τὴν ριζικὴν μεταρρύθμισιν καὶ τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ ὀλίγα, παρέχουν εἰς ἡμᾶς μίαν ὁπωσδήποτε σαφῆ εἰκόνα τοῦ Καστοριανοῦ σπιτιοῦ τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος καὶ τὰ ὁποῖα συγχρόνως δίδουν ζωντανὴν εἰκόνα τῆς κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους οἰκονομικῆς εὐεξίας τῶν Καστοριανῶν, προσελθούσης ἐκ τῆς ἀκμαζούσης τότε βιοτεχνίας τῶν γουναρικῶν (σ. 196-210). Μὲ τὴν ἐξέτασιν κατόπιν τῶν ὀλίγων ἐναπομεινάντων τουρκικῶν κτισμάτων καὶ τὴν προσθήκην πίνακος Ἐπισκόπων Καστορίας καὶ ζωγράφων, μνημονευομένων ἐν ταῖς δημοσιευομέναις ἐπιγραφαῖς, περατώνει ὁ κ. Ὁρλάνδος τὸ τόσον πολυτίμον ἔργον του.

Πόσον ἐπιτακτικὴ ἦτο ἡ ἀνάγκη λεπτομεροῦς δημοσιεύσεως τῶν μνημείων τῆς Καστορίας, τόσον ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς εἰκονογραφικῆς καὶ τῆς ἐπιγραφικῆς ἀκόμη πλευρᾶς, ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, εἰς τὸν ὑπ' αὐτῆς ἅμα τῇ Ἰδρύσει τῆς καταρτισθέντα πίνακα προκηρυχθησομένων θεμάτων, εἶχε περιλάβει μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τὸ θέμα τοῦτο. Διὰ τοῦτο χαίρει ἰδιαιτέρως διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ τόσον σπουδαίου τούτου ἔργου καὶ δὲν δύναται παρὰ τὴν συστάσιν θερμῶς εἰς τὰ μέλη τῆς, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς Καστοριεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν γένει Μακεδόνας. Χάρις εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ὁρλάνδου παρατηροῦμεν ὅτι «ἡ Καστορία κατὰ τὸν ὑπερδισχιλιετῇ αὐτῆς βίον, καθ' ὃν ἐπανεὶλημμένως ἔπεσεν εἰς χεῖρας ποικίλων ξένων κατακτητῶν (Βουλγάρων, Σέρβων, Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων) οὐδαμῶς ποτε ἀπώλεσε τὴν ἐλληνικότητά της. Ἡ γραπτὴ διακόσμησις τῶν ναῶν τῆς διετήρησε σταθερῶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, χάρις εἰς τὰ ἐν Μακεδονίᾳ καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια, δι' ὧν ἡ χώρα αὕτη ἀπέβη κέντρον χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀργότερον δὲ καὶ ἀγνώως ἐθνικοῦ φρονήματος».

A. Σ.

Excavations at Olynthus. Part VIII: The hellenic house. A study of the houses found at Olynthus, with a detailed account of those excavated in 1931 and 1934, by **David M. Robinson** and **J. Walter Graham.** (=The Johns Hopkins University Studies in Archaeology N° 25). 4ον, σελ. XX + 370. Frontispiece, εἰκ. 36, πίν. ἐκτὸς κειμένου 110. Baltimore (Maryland), The Johns Hopkins Press, 1938.

Ὁ ὄγδος οὗτος τόμος τῆς γνωστῆς σειρᾶς *Excavations at Olynthus* ἀφιερώνεται εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν σπίτι ὅπως μᾶς τὸ ἔδωσαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ὀλύνθου. Τὰ κατὰ τρεῖς ἀπὸ τοῦ 1928 ἀνασκαφικὰς περιόδους ἀποκαλυφθέντα μεγάλα συγκροτήματα τῶν σπιτιῶν τῆς περιωνύμου πόλεως, αἱ ὁλόκληραι συνοικίαι τῆς — τὸ ὕλικόν τῆς μελέτης αὐτῆς — ἐν συναφείᾳ πρὸς